

عبدالرشيد
يوسف

فندقى تهيران وفنك

بهژنوى دنيف برنو چوقلهك ياخويان لى فنكى چيه نشين كرن بهحسا شوين وار وميزوا فنك بهورو دريژ هاتيه نفستين دكتيبا (گهشتهكى نركولوچى دكوردستانا باكورى دا (۱۸۲ - ۲۴۶) كتيبسهكى دهستيفيسه نهو ژ (۶۴۴) روبر پيك تن بهحسا فهقي تهيران لهگه ل فنكى تيبه كرنو ژ ناخافتنين خهلكى وي ودهورو بهرين وي بهلكو ژ ناخافتنين زانائين نايينى ل بوتان ژى تيبه زانين كو تهيران هندهك ژيانا خو ل فنكى بريه سر .

زاناو شاعرى كورد سهد عهلى پين فنكى پي كو شهزه زاي بهكى گه لك هه بوه دگوت : فهقى (مهلهما) خانى دم دم ل فنكى دانيبه و دروست كربه .

مهد دكتيبا خودا (ديوانا كرمانجى ۱۲۲-۱۳۶) دا باشتيرين سرهاتيا ژيانا تهيران هه تا نهو چاخه نفتيسى بوو هندهك خالين نوڤى دژيانا ويدا مه نيخته بهرچاف بهك ژوان نه وه بو كو مه گوئى فهقى هندهك ژيانا خو دفنكى دا بورانديه بهلن نهو هم بسر هندهك تشتين تر بنافن وي لوڤري هه ل بون ونه فهژى پيشكيرا وي ناخافتنا مه گوئى دكه چونكه مه ل وي چاخى نهغه نه دزاني .

۱ - «مدرهسا فهقهن طهيرا»

نهو بفي نافي فه مدرهسه بهك هه به ودكه في دژير گري كهلهن وراسهري دجله ل نك كوژين روژنافين شورهن . ل نك رهخ وي پين راستن نهالهكى بچوك هه به نافهكى بوش ژى دزى دنيف بهينا كهلهن و گوندي اكره شا) دا . مزيه فتو خانهكى كه فن دكه فن باكورى مدرهسن نيتزيكى سره كه هني پين و چهند شكه فتهك ژى دكه فن پشتا وي .

نافاهيا «مدرهسا فهقهن طهيرا» ژ روزهلان بهرو روژنافا دچى دريژاهيا وي (۴۷ م) و (۶۰ سم) و په حناهيا وي (۲۴ م) و سقوريا ديوارى ژ نالي باشور فه (۱۵ م) دهرگه بهكى بچوك دكه في نالي باشور نيتزيك كوژى شورى په حناهيا وي ياني فرهيا

فنك (FINIK) دكه في سر كه نارى روزهلانا ياروببارى بوتان (دجله و) دباكورا بازارى جزيرى دا بنيتريكا (۲۰ كم) و دژير زنجيرا چياى سپى دا ياكو دكه هي زنجيرا چياى (جودى) . فنك باغهكى گه لك هه بهو روبرهك ژى وي گه لين پشتا وي ژى دزى .

نهو فنك گوندهكى بچوكه نيتزيكى بيست مالانهو خهلكى وي دشكه فتان دا دژين دهورى (۲۰۰-۳۰۰) شكه فتهك لى هه به لى فنك بازارهكى كه فتنى كوردستان بويه نافي وي دهندهك كتيبين (نفرىق) بان دا هاتوه سترابو (۶۶ پيش زايينى - ۲۶ زايينى) دا ب نافي (پيناكا) ويان (پيناكا) فه هينا به وگوتيه بازارهك يى (كوردوين) .

دياره دهوله تا (فرئى) ان (۴۸ پيش زا - ۲۲۶ زا) فنك بجههكى گرنگ زانيبه هر وه كو ناشوريان (شاخ) ل نك (جودى) بجههكى گرنگ زمارتبه چونكه فرئيان شندهك ناسارين خويان بچى هبلانه وه كو گورين كه فرى و سى هه لكه ندرار (منحوتات) بهك ژوان هه لكه ندراروا « بوكو زافا » به پين كو دكه في دوى كاشى بهرامبهري گسرى كهلهن و گوندي فنك دا ژ نالين روزهلان فه دريژاهيا زهلامى ۱۷۵ سم و پاژنى ۱۶۵ سم .

كهلهما فنك يا بنافو بانك دكه في سر گرهكى ناسى يا كو ژ هندهك نافي و دهورى سهد شكه فتان و هندهك چالين نافن پيك هاتيه چياين شنكالى (سناجار) وه كو مزي ژيفه دياره فنك بلزارهكى شورده كرايى بوڤو نهو گه لك ژ شورها وي تيبه دبتن بهلى دياره گه لكه ژ ميژفه هه رفيه دورنيسه نهو شورده دچاخى فرئيان دا هه به دهورى (۵۰۰) سالان يان پتر فنك جهن ميري يا بهژنوى بويه يا كو دكتيبين عه ره بيدا بنافي « بشنوى » هاتيه پاشى بنه مالا نازيزان (لى جزيرى)

وی (۹۰ سم) وا دیاره نهغه نه دهرگسهه وی وئی یخ
مزنه .

دکوژین باکوری مودره سچ دا گومبسه تهک یان
نوده بهک بانج وی دیاره وه کو توبهک بویه هه بهر جیکای
چهند نوده بهکی تر زی دیاره وهندهک په نجره زی
بنالین باشورغه دیارن .

مدرسه ز کهترین رهش وهندهک سبی هاتیه
نافاکرن .

دیاره نهخش هاتیه ب کارهینان د فی مدرسه
دا چونکه که فره کی دریزو ومهزن تیدا هه به وهندهک
نهخش ل سر هه نه ونه وی که فری سر دهرگسهه
وی یخ مزنه یان دهرگسهه حوجره به کنیه . ل نک
وی ئودا مه گوتی گوپهک هه به وهندهک نفیسنا عمره بی
ونهخش ل سر هه به وهروها رسمن خه نجران
ل سر چهند گوپه کی تر دحسو شا مدرسه سچ دال
بهرسنگا وی ئودی هه به نه دوره نه فتن هه گوپین
هندهک ز میرین فنکن بن چ ز میرین بهژنو یان ز بنه
مالا (مهران) یان ز بنه مالا نازیران .

دبوارئ سنگت مدرسه سچ گهلهک زی مایه بهلین
دبوارئ پنتی گهلهک وی هه فتنه .

خه لکن فنک و که ره شا وده ورو بهرین وان بو وی
دبیژن « مدرسه هه فتنه طهیرا » و دبیژن هه فتنه
مدرسه سچ دا مایه ونهغه وینج وی مدرسه سچ به .

۱ - وینهیا مدرسه سچ

۲ - وینهیا کهلهک فنک

نهغه مدرسه وه کو دیاره گهلهک که فن تره ز
چاخی تهیران .

۲ - خلوهتا هه فتنه طهیرا

ب فتنه نائی نه د نیف دهحلا فنک دا که فرهک هه بهمو
خلوه ته کی بچوک تیدا هاتیه کولان ونه ونه که فره
دنیف (بیرما فتاح بهک) دایه و خه لکن فنک دبیژن فان
سالتین پیشین لههین لیدا وکه فر وهرگهیراند وده فتن
خلوه فتن که به نه رزی .

نه دوره تهیران د فتن دا (عبادت) کرپی فتنجا
بنافتن وی هه مایی هه وه کو مدرسه سچ وهرو هه کو
« خلوهتا شیخ مهمو » شیخ مهمو شهس سمد سالان
دپیش هه فتن تهیران بویه ابن الاثر د (اللباسب فی

الانساب ب ۱ ر ۱۲۷) بهحسا « البشوی » دا نافی
« شیخ ممک » هینا به وگوبه هنده کی دپیش سال
(۴۰۰ ک = ۱۰۰۹ زا) دا مریه وهرو هه گوتیه
شیخه ئی صوفی وقه نچ بویه .

نهم دبیین خه لکن فنک هه تا نهو نافی وی لیر
نه کر نه ههرو هه گورستانا گوندی زی ب نافی
« زیاره تا شیخ مهمو » هه به وهرو هه تا نو کافل یان
ئودا ههرفی باکو گورا وی تیدا بهو دار تیدا ههین
بونه بو وی دبیزن « کافلئ شیخ مهمو » نهو
گورستانه د که فی ته نشتا گوندی ب نالی باکوری روز
هلات هه ول سر که نارئ روبرای فنک .

خلوهتا شیخ مهمو شکه فته کی بچوک و نه بهندی
به محرابهک تیدا به ده فتن وی بچه کی بلنده دکه فی پشت
کافلئ وی دده فی روبرای دا ژبهروی کسو خلوهتا وی
نک خه لکن دا پیروزه کوچهر چاخی هافینان د چن بو
زوزانان هندهک تشتین خویین زیده تیخنه تیدا وکهس
نادزی .

فینجا نه گهر نهغه تشتین هه ب نافی شیخ مهمو
هه مانه ز دهوری هزار سالان هه تا نهو و خه لکی ژ بیر
نه کر نه جا ماینسا وی مدرسه سچ و خلوه فتن ب نافی
هه فتن تهیران هه به یوهندی (علاقه) د نیف بهینا وان
دا جیکای باوهر کر نه چونکه چاخی وی گهلهک نیریکتر
بویه ونه وژی وه کو شیخ مهمو خودان ناس و تاهت
گهره کی مزن بویه ل نک خه لکی و ژبهر فتن به کن نافی
وی ب فنک وان جیکاکان هه مایه و ژبیرا خه لکی
نه چوه .

نهم دشین بیژین نه فتن هه نیشانا وی نه کو
گهلهک ز نافی گوندان وجهین بنافی مروفتین نافداریان
نه نافدار هه هه نه ل کوردستان دا وه کو نافی زیاره تان
وکهلهان وگوپین مروفتین نایینی ... که فتن و رههین
خوین میژوی هه هه نه نوپن نفی به نهم وان ب پاریزین
چونکه ز سامانی نه ته وهی کورد تینه هه مارتن بهلین
رههین خوین میژوی هه هه نه گهر چهند میژویا وان نه
هاتیه نفیسین ونه گهر ابن الاثری جزیری نافی شیخ
مهمو یخ بهژنووی (بشوی) نه هینایا مهه تشتیهک
ژمیژویا وی ونه تشتین کو بنافی وی هه به نه دزانی
ومه بهایه کن میژوی نه دداین .

نه گهر بیژم دارهک مزن یا (طاوک) یخ د نیف بهینا

**نهری شوخین لهری شهنگین
دهری سووی ل ناف تمگی**

تماشه (دیوانا کرمانجی ر ۱۲۵ - ۱۲۶) بکه ب
دریز تر بهحسی فن بهکن تیدا هبه ههروها تماشه
روپهری (۱۲۳) بکه .

ژ فان ههسی ناخافتینی مهگوتی وزوان جیکایتین
کو ههتا نهو ب نافن فه ل فنکن ههنه تیبه زانین
کو فهفن ل فنکن مایه وهندهک ژبانا خو تیدا بریه سر
بهفن دچ میژویه کدا ویدی بویه ؟ یا نیزیک ل نک من
نوه کو د سال (۱۰۳۱ ک = ۱۶۲۱ / ۱۶۲۲) زایینی
دال فنکی بویه وچویه بو (جزیری) ول ویدی نهوی
ومهلاین جزیری ههلبهستهک پتکسه فههوانانده پاکو
نهف میژوبا مهگوتی تیدا به ژ بهکم مالکا فهفن تیبه
زانین کو ل جزیری بونه چونکه نافن وی تیداو هاتیه :

**سهلاما من حهفری صهدهفمهک دلفن کو فن کن
نیرو د (جزیری) حقه کو ل (مهفن) کن**

ههروها مهلا ژی نافن جزیری دمالکا دیمههیک
فن ههلبهستیدا هینابه تهخلیتا هواناندا فن ههلبهستا
گرتک وهرهکتی ریکا وی ناده کو بیژین ههردول نک
بهک نه بونه د چاخن فههواناندا دا تا بیژین ههربهکیان
کهرتک (مقطع) بن خو فههوانانده بو نهوی تر ناردیه
یان بیژین فهفن ل فنکن فههوانانده یان ل جههکی تر
و بو (مهلا) ناردیه و پاشی وی ژی یا خو فههوانانده
و بو وی ناردیه و ههه کهرتهک یا خسو دژیریا ویدا
فههوانانده چونکه هندهک ووشین بههرا بتر ژ کهرتیکن
ههربهک ژ ههردوان کهتیه د مالکا پیشین ژ کهرتا نهوی
تر و ب فن تهخلیتی فههوانانده تا کهرتیکن ههردوان
دهکو فولفتیکی زنجیری لی هاتیه و ب ههفو دیفا هاتنه
گرددان تماشه ههلبهستا مهلا و فهفن بهلکو باشتر
نوه کو بیژین یا (فهقی و مهلا) بکه د (دیوانا کرمانجی
ر ۲۹ - ۴۲) یا کو ژ (۵۰) کهرتک پتک هاتیه . نهگه
بهک بپرسی و بیژی نهگه فهقی د سال (۱۰۳۱ ک) دا
ل جزیری بی یان بیژین فنک بی بهو بوسهردان چویه
جزیری ئاباد سالاههرا هیا وی دا چیروکا «شیخین
صنعمانیا» ژی ل ویدی فههوانانده یان ل جیکابهکی تر دا
نهم د لیکولینهکی تر دا باسی فن بهکن ب کین .

مهدرهسا فهقی تهبران و دجله دال سه ریتیا گشیی
یا پهبادان (ریسا نوتومبیلان نا گهفن فنک) - ب نافن
فهقی تهبران فههیه و دبیزن دژیر ویدا مهشقو
نفسین کریه - نه دوره هندهک ژ خوندهواران نهفا هه
ب تشتهکن کهمو بن سود بزانی و باوهر نهکه یان بدور
بزانی نهخاسما نهگه ترخی میژو و تشتن میژویی
نهزانی بهفن نهفا هه نه دوره نهگه ب زانین داری
گوئزهکن ل کوردستانی دا ههیه و نهمنی وی دهوری
ههزارو سن سهدا (۱۰۳۰) ساله نهف دارگوئزه ل نک
گوندی (دفرین - دورا) به پاکو دهقی نافچی (نهله)
ژ قهزا (ناکری - عههه) نهو داره ژی د سال (۸۷۰)
زایینی دا (توما المرجی) بهحسا وی کریه و گوئیه
(ماربو حنان الدلیمی) نهو دارگوئزه چاننده و هچ
گوئزهکی تر وهکو نهوی وی ناده و گهلهک جاران خهلکی
(شتل) ژی چاننده بهفن هشین نه بویه .

نهف گوئزه نهو ژی مایه ب نافن ماربو حنان فه
ل (دفرین) ههرو وهکو زانین بهرکهتی (بیر ابونا)
دبیزی د (تهعلیقا) خودال سه ر فن ناخافتنسا توما
توماشه فی کتیبسا توما بکه (کتاب الرؤساء ر ۹۲-۹۳)
یاکو بیر ابونا ژ سوربانی وهرگهواندی بو عههه بی ول
موصل هاتی چاپکرن سال ۱۹۶۶ .

نهوا بابنه تا کونه ماربو حنان ژ دایک بویه دچاخن
بهتربیرکیا گورکیستی ئیکن بن خهلکی ههریما کوفری
بن ژ سال (۶۶۱ - ۶۸۰) زایینی دا .

دیسان ناخافتن ههیه کو فهفن تهبران ههلبهستا
خو «نهی ئاف و ئاف» ل سه ر کهناری ئافا بوتان (دجله)
ل فنکن فههوانانده مه ب دریزاهی بهحسا فن بهکی
کریه ل لیکولینا خودا دهبرارا فن ههلبهستن ودفان
نیزیکان دا بلاف دی .

ههروها وهکو بلافه فهفن ل فنکن ههلبهستهک یا
خو فههوانانده و تیدا ئافیتیبه ژنهکن ژ خهلکن گوندی
(خندهکن) پاکو دهفن بهرامبهری فنک و راسهری
دجله خندهک ژی کهلهک بویه ونهو ئاساری خانیان
وسور و خندهکا وی دیاره پیشیا وی ههلبهستی
نهفهیه .